Tartalmi gazdagság

Kriminológiai és Kriminalisztikai Évkönyv, 1995

Az Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet sorozatának immáron 32. kötete az 1994. évi kutatásokról ad számot. Ezúttal a hazai szerzőkön kívül egy külföldi szakember (H. H. Kühne) munkája – amely éppen a büntetés-végrehajtás témájába vág – is helyet kapott az évkönyvben.

A kötet első tanulmányát *Pusztai László*, az OKKRI nemrégiben elhunyt igazgatója írta. A dolgozat címe: *A bűnmegelőzés dilemmája*. A szerző szerint a bűnmegelőzés kérdésköre ismét az érdeklődés középpontjába került. Az 1992-es csúcs után a bűnügyi statisztika adatai ugyan visszaesést mutattak, de a lakosság számára még mindig irritálóan nagy a hazai bűnözés. Az állampolgárok jogosan elvárt biztonságérzetének javulása várható attól, ha kialakul és hatékonyan működni kezd a bűnmegelőzés szervezete.

A terjedelmes tanulmány hat részre oszlik. A *Bevezetést* követően a szerző Magyarország bűnügyi helyzetét ismerteti, elemzi, illetve előrejelzést próbál adni az előttünk álló évtizedek bűnözéséről. Következtetéseinek kiinduló tétele az, hogy a gazdasági ciklusoknak a vagyon elleni bűnözésre – mint az összbűnözés legnagyobb számarányú összetevőjére – gyakorolt hatása döntően befolyásolja az egész bűnözés arculatát.

A bűnüldözés korlátait, a bűnözés okait a bűnmegelőzés szintjeit tárgyaló elméletibb jellegű részek után Pusztai László a bűnmegelőzés gyakorlatát nyugati példák alapján mutatja be. Szerinte *„a bűnmegelőzés leghatékonyabb formája az, amely a helyi, az adott lakóterületen élő állampolgárok, öntevékeny szervezetek, a hatóságok és az intézmények önkéntes együttműködésén alapul"*.

Irk Ferenc írásának címe: *Rendszerváltás és bűnözés – négy év után*. A tanulmány nemcsak a magyarországi, hanem az egész régióban bekövetkezett rendszerváltozás hatásait elemzi, utalva az állam szerepének megváltozására és a társadalmi értékrendek felbomlására.

Régiónk bűnözésének főbb jellemzőit ismertetve a szerző szerint a rendszerváltást követően a prognózisok kedvezőtlenebb bűnözési képet mutattak a mainál: *„Többen úgy vélték, hogy az ország menthetetlenül halad a Nyugat-Európában már megszokott nagyságrendű számok felé. A magyarázat is azonnal adott volt: a romlás a szabadság ára. Az emberi jogok fokozott érvényesüléséért növekvő számú bűnözéssel kell fizetnünk."* Kétségtelen tény, hogy a pesszimista jóslatok csak részben következtek be. Ezzel együtt az állampolgárok közérzete javult. Az elmúlt két év bűnügyi statisztikája javulást mutat, ebből azonban még nem lehet messzemenő következtetéseket levonni, mint ahogy Irk Ferenc sem teszi. A prevenció lehetőségeiről szólva a tanulmány befejező része is a bűnmegelőzés kérdéskörét érinti.

Kránitz Mariann dolgozata a korrupcióról és a szervezett bűnözésről égetően aktuális. Az OKKRI-ban jelentős hagyományai vannak a korrupciókutatásnak. Az első kutatást még több mint másfél évtizede folytatták. A rendszerváltozást követő változások új jelentőséget adtak az időközben abbahagyott munkának.

Az 1994-ben elvégzett kutatás módszerének lényege az volt, hogy Kránitz Mariann információit első kézből, a rendőrség bűnözés elleni szolgálatának munkatársaitól szerezte.

A szerző három korszakra bontja az elmúlt két évtized szervezett bűnözésének változásait. A kezdeti korszakot (1979–1980) és a második szakaszt (1984–1985) követő harmadik szakaszban (1989–1990 és napjainkig) a hazai szervezett bűnözés jellemzői több ponton megváltoztak. Mára a szervezett bűnözés újabb formákkal gazdagodott. Ezek közül a tanulmány írója négyet emel ki: a kábítószerkereskedelmet, a nukleáris anyagokkal való kereskedelem megjelenését, a gépjármű-kereskedelmet, valamint a korrupció legveszélyesebb formájának, a pénzmosásnak a megjelenését. Megjegyzendő, hogy mind a négy szorosan kötődik centrális földrajzi elhelyezkedésünkhöz.

Kerezsi Klára dolgozata – *A gyermek- és fiatalkorúak bűnözése és a gyermekkorú sértettek Magyarországon* – sem kevésbé aktuális Kránitz Mariannénál, hiszen aggasztóan növekszik a fiatalkorú bűnelkövetők száma. Bár a fiatalkorúak mindössze négy évjáratot érintenek, az elítéltek átlagéletkora folyamatosan csökken, a bűnözés a fiatalabb évjáratok felé tolódik el. Egy-egy évben kb. 6-7 ezer fiatalkorút ítélnek el a bíróságok. Többségükkel szemben szabadságelvonással nem járó szankciókat alkalmaznak, de még így is évente 1000-1200 fiatalkorú kerül börtönbe és átlag 250 javítóintézetbe. A fiatalkorú vádlottak túlnyomó többsége vagyon elleni bűncselekmény elkövetése miatt kerül börtönbe.

A tanulmány részletesen ismerteti a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszerét. A jogalkotók szerte a világon a fiatalkori bűnözés kezelésében a tettarányos és a reszocializációs modell között döntenek, hogy megtalálják a megfelelő arányt a fiatal életkorból adódó sajátosságok és a társadalom védelmének szükségessége között. A magyar gyakorlat elemzése kapcsán táblázat foglalja össze és teszi szemléletesebbé a büntetőjogi szankciórendszer eltéréseit a felnőttek és a fiatalkorúak esetében.

A dolgozat utolsó része a gyermekkorúak bűnözésével, illetve a bűncselekmények sértettjeivé vált gyermekek problematikájával foglalkozik.

Nagy László Tibor tanulmánya, amelynek címe: *A vagyon elleni bűnözés morfológiája*, csak látszólagosan érint elméletibb témát. Napjaink vagyon elleni bűnözésének mennyiségi növekedése mellett sajnálatos minőségi változások is észlelhetők. Gyakorivá váltak a gátlástalan, sokszor brutális elkövetési módok, nem ritka a teljesen indokolatlan erőszak alkalmazása sem.

A szerző a vagyon elleni bűnözés struktúrájának és dinamikájának elemzése után az egyes jelentősebb bűncselekményfajtákat veszi sorra: a lopást, a csalást és a rablást. A tanulmány összegzése hangsúlyozza, hogy a jogalkotó tevékenység is rendkívül meghatározó befolyást gyakorolhat a kriminalitás volumenére, szerkezetére, ezen belül a vagyon elleni bűncselekményekre, amelyek az összbűnözés döntő hányadát adják.

Kő József, Münnich István és *Németh Zsolt* tanulmánya a magyarországi galeribűnözés néhány jellemzőjével foglalkozik. A téma aktualitását az adja, hogy a fiatalkorúak csoportosan elkövetett bűncselekményeinek száma jelentősen megnőtt az elmúlt években.

Az első galerik még a forradalom leverése után – sajátos történelmi helyzetben – alakultak ki. A galeribűnözés első korszaka 1975-ig számítható, amikortól is – politikai okokból – a bűnügyi statisztikák megszüntették a fogalom használatát. A jelenség tehát nem szűnt meg, csak a címke tűnt el.

Az alapfogalmak tisztázása után a tanulmány egy követéses vizsgálatot ismertet, amely a galeribűnözéssel kapcsolatban felelősségre vont személyek körében készült. A vizsgálat kiindulópontjául az egyik budapesti lakótelepen a hatvanas- hetvenes évek fordulóján működött galeri tagjai által elkövetett bűncselekményekről készült összefoglaló jelentés szolgált. Az elővizsgálat tapasztalatai alapján a szerzők úgy vélik, hogy elképzelésük megvalósítható, a vizsgálat célcsoportjául kiválasztott populáció szélesebb körű elemzése révén igazolhatják kiinduló hipotézisüket.

Az évkönyv egyetlen külhoni szerzője *H. H. Kühne*, a trieri egyetem professzora. Írásának címe: *A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása elkerülésének újabb tendenciái.*

Németországban a végrehajtható szabadságvesztés-büntetés az utóbbi években háttérbe szorult, 1989-ben a bíróságok által kiszabott büntetéseknek csak 5,6 százaléka volt azonnal végrehajtható szabadságvesztés. A német bíróságok a két évnél nem hosszabb tartamú szabadságvesztés vagy pénzbüntetés kiszabása esetén annak végrehajtásáról a próbaidő eltelte után eltekinthetnek, ha a meghagyások és a feltételek elegendőek ahhoz, hogy a tettest a további bűncselekmények elkövetésétől visszatartsák. Részbeni felfüggesztés lehetséges akkor is, ha a szabadságvesztés időtartama a két évet meghaladja, de a három évet nem éri el. Az elengedés – ez esetben – a büntetés egyharmadára terjedhet ki.

Részben az ország kedvező gazdasági helyzetére vezethető vissza, hogy a pénzbüntetés az összes kiszabott büntetés között kb. 83 százalékos arányával egyértelműen az első helyre került a szankciók között. Ennek ellenére Németországban komoly igény jelentkezik a meglévő szankciós alternatívákon belüli nagyobb variációs lehetőségek megteremtésére.

Németországban maga a büntetés-végrehajtás kialakítása is lényeges adalékokkal szolgálhat a végrehajtás elkerüléséhez. A dolgozat két lehetőséget tárgyal. Egyrészt annak a lehetőségnek a megteremtését az elítélt számára, hogy a büntetés-végrehajtási intézeten kívül rendszeres tevékenységet folytasson fegyőr felügyelete nélkül – ez az ún. freigang (szabad kijárás) –, másrészt az ún. szociálterápiai intézmények gyakoribb igénybevételét.

A szabad kijárás kezelési intézkedés, amely arra szolgál, hogy az elítéltet rendezett életkörülmények közé juttassa és a későbbi elbocsátását előkészítse. A velejáró önállóság egyben annak próbája is, hogy az elítélt mennyire alkalmas a szabad életre.

Szociálterápiai intézeten a büntetés-végrehajtás szokásos intézeteivel szemben a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának olyan speciális intézményét kell érteni, amelynél a hangsúly a kezelésen van. Ilyen intézetekben olyan fogvatartottakat helyeznek el, akiknél különösen szükséges a kommunikációs képességek és a szociális

érzékenység fejlesztése. Ezt mindenekelőtt csoportterápiával, a külső kapcsolatokat elősegítő intézkedésekkel, valamint partner- és család-tanácsadással érik el.

Az új büntetőjogi szankciók bevezetéséről nagy viták folynak Németországban. A házi őrizet elektromos ellenőrzésére vonatkozó elképzelések például heves ellenállásba ütköztek mind a szakma, mind a közvélemény részéről.

H. H. Kühne tanulmányával lezárul a kriminológiai témájú írások sora, ezután még két, kriminalisztikával kapcsolatos dolgozatot olvashatunk a kötetben.

Molnár József tanulmánya – *A kriminalisztika tudománya* – eredetileg egy majdani kriminalisztikai kézikönyv számára készült. A szerző a kriminalisztika tudományának gyakorlati jellegéből indul ki, ugyanakkor annak elméleti vonatkozásait sem tartja lebecsülendőnek. A hazai és nemzetközi szakirodalomból egyaránt az derül ki, hogy a kriminalisztika fogalma, tárgya csak nehezen határozható meg. Könnyebben az fogalmazható meg: mi nem kriminalisztika (például egyértelműen nem az a természettudomány).

A háború utáni magyar irodalomban főleg a szovjet irodalomból átvett nézet alapján a kriminalisztikát három fő részre tagolták. E szerint a felosztás szerint, amelyet Molnár József csak továbbfejleszt, az első fő rész a kriminalisztika, ami lényegében a nyomozószervek tevékenységének elveit, szervezeti-eljárási módszereit öleli fel. A második rész, a kriminál technika, a bűnüldözés, nyomozás szolgálatában álló természettudományos, műszaki-technikai módszerek alkalmazásával foglalkozik. A harmadik fő részt egyedi módszertannak, kriminálmetodikának nevezik. A diszciplínának ez az ága az egyes bűncselekményfajták felderítésére, kinyomozására alkalmas taktikai és technikai eszközök felhasználását jelenti.

A szerző részletesen ismerteti a kriminalisztika e három fő komponensét. A tanulmány második része a kriminalisztika és az egyéb tudományok kapcsolatát taglalja.

A kötet utolsó tanulmánya – *Profilalkotás mint új kriminalisztikai módszer?* – *Kiss Annától* származik. A módszer – lényegét tekintve – bűnügyi elemző-értékelő tevékenység. *„A profilalkotás a konkrét nyomozás folyamán feltárt, valamint a korábbi és hasonló bűnügyekből nyert, de kifejezetten erre a célra gyűjtött és rendszerezett adatok és az egyéb úton megszerezhető tudományos – főként pszichológiai természetű – tapasztalatok, illetve információk együttes értékelése abból a célból, hogy az ismeretlen bűnelkövető külső és belső képe felvázolható legyen."* A profilalkotás Magyarországon még nem tudatosan alkalmazott kriminalisztikai módszer. Használata nyugaton sem általános, de különösen a sorozat-bűncselekményeknél jól használható felderítési forma.

A szakirodalom a profil megalkotásánál pszichológiai szempontból „rendezett" és „nem rendezett" elkövetőket különböztet meg. A dolgozat részletesen ismerteti ezen típusok jellemzőit.

Az írás két – egy sikeresen és egy sikertelenül megoldott – bűnesetről is beszámol, ahol a profilalkotás módszerét alkalmazták.

Jelen könyvismertetés természetesen csak érzékeltetni tudta az OKKRI legújabb évkönyvének tartalmi gazdagságát. Az elődeihez hasonlóan magas színvonalú kötetet ezúttal is az IKVA Kiadó jelentette meg.